

खावटी कर्जाची मर्यादा वाढविणे व
थकित खावटी कर्ज माफ करणे.

महाराष्ट्र शासन

आदिवासी विकास विभाग

शासन निर्णय, क्रमांक: खाकवा-२००४/प्र.क्र.९६/भाग-२/का.८

मंत्रालय विस्तार, मुंबई-४०० ०३२

दिनांक- २० जुलै, २००४.

प्रस्तावना:- आदिवासींच्या आरोग्यात सुधारणा करणे, त्यांना आरोग्य विषयक सुविधा पुरविणे, विविध रोजगार विषयक कार्यक्रमांतर्गत वर्षभर पुरेल एवढा रोजगार उपलब्ध करून देणे, आदिवासींना पिण्याचे शुध्द व पुरेसे पाणी उपलब्ध करून देणे, अन्नधान्य पुरवठा सुनिश्चित करून पूरक आहार देणे आणि या सर्व उपाययोजनांद्वारे आदिवासींचे क्रियाशील आयुष्य वाढविणे हा नवसंजीवन योजनेचा प्रमुख उद्देश आहे. त्या योजनेंतर्गत विविध घटक कार्यक्रमांचा समावेश करण्यात आलेला आहे, त्यामध्ये खावटी कर्ज योजनेचा समावेश करण्यात आलेला आहे.

२. मागील काही दिवसांमध्ये आदिवासी क्षेत्रातील काही भागात कुपोषण बालमृत्यु झाले असल्याच्या बातम्या वृत्तपत्रातून येत होत्या. त्या बातम्यांच्या आधारे मा. उच्च न्यायालय, मुंबई यांनी स्वतःहून रिट याचिका क्रमांक-५६२९/२००४ दाखल करून घेतली. या रिट याचिकेवर दि. ८-७-२००४ रोजी सुनावणी झाली. मा. उच्च न्यायालयाने बालमृत्यु रोखण्याच्या दृष्टीने शासनाच्या विविध विभागांनी करावयाच्या अल्पकालिन व दीर्घकालिन उपाययोजना सुचविल्या आहेत. नवसंजीवन योजनेत जे अनेक घटक नमूद केलेले आहेत त्या घटकांपैकी खावटी कर्ज योजना हा एक घटक आहे. सदर घटकांची अंमलबजावणी आदिवासी विकास विभागामार्फत करण्यात येते. सन १९८८-८९ ते २००२-२००३ (सप्टेंबर, २००३ पर्यंत) ८,९८,४८७ एवढ्या आदिवासींना सदर योजनेखाली लाभ देण्यात आलेला आहे. याकरिता रुपये ४९,१८,६१,०००/- एवढ्या कर्जाच्या रक्कमेचे वाटप केले आहे. कर्ज वसुलीचे प्रमाण फारच अल्प असल्यामुळे रुपये ४९,७२,८५,०००/- इतकी थकबाकी आहे. बहुतांशी आदिवासी कुटुंबे थकबाकीदार असल्यामुळे खावटी कर्ज घेण्यास पात्र ठरत नाहीत. यामुळे खावटी कर्ज योजनेचा उद्देश सफल होत नाही. म्हणून खावटी कर्ज माफ करणे आवश्यक झाले आहे. आदिवासींची आर्थिक स्थिती व कुपोषणाचे प्रमाण लक्षात घेऊन शासन निर्णय, आदिवासी विकास विभाग क्रमांक-आविम-१०९६/६७३ /प्र.क्र.७२, का.३, दि. ६ जुलै, १९९६ अन्वये खावटी

कर्ज योजनेत सुधारणा करण्याचा निर्णय घेण्यात आला. कुटुंबातील संख्येनुसार सदरहू कर्ज ४ युनिटपर्यंत रु. ४००/-, ८ युनिटपर्यंत रु. ८००/- व त्यावरील युनिटसाठी रु. १०००/- इतके दिले जात आहे. सध्या वरीलप्रमाणे कर्जाची मर्यादा घातलेली आहे. या मर्यादेमध्ये व योजनेमध्ये सुधारणा करण्याचा व खावटी कर्ज माफ करण्याचा प्रस्ताव शासनाच्या विचाराधिन होता.

शासन निर्णय:- महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळ मर्या. यांनी सन १९८८-८९ ते २००२-२००३ या कालावधीत खावटी कर्जाची रुपये ४१,७२,८५,०००/- एवढी थकबाकी असल्याचे कळविले आहे. ती थकबाकी माफ करण्यात येत आहे. त्याचप्रमाणे सध्याच्या कर्जाच्या मर्यादेत वाढ करण्याचा व सुधारणा करण्याचा निर्णय शासनाने घेतलेला आहे. खावटी कर्ज योजनेखाली द्यावयाच्या लाभाचा सुधारित दर खालीलप्रमाणे राहील:-

अ.क्र.	युनिटची संख्या (कुटुंबातील व्यक्तींची संख्या.)	सुधारित कर्जाचे दर	धान्य वाटप
१	४	रु. २०००/-	रु. ६२०/- चे धान्य रु. २००/- ची कडधान्ये रु. १८०/- गोडेतेल रु. १०००/- रोखीत
२	८	रु. ३०००/-	रु. ९६०/- चे धान्य रु. ३००/- ची कडधान्ये रु. २४०/- गोडेतेल रु. १५००/- रोखीत
३	८ पेक्षा जास्त	रु. ४०००/-	रु. १२४०/- चे धान्य रु. ४००/- ची कडधान्ये रु. ३६०/- गोडेतेल रु. २०००/- रोखीत

२. योजनेचे स्वरूप:-

- १) सदरहू योजना महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळ, नाशिक यांचेमार्फत राबविण्यात येईल.
- २) सदरहू योजना आदिवासी उपयोजना क्षेत्रातील जिल्ह्यांना लागू आहे. या योजनेसाठी अल्पभूधारक शेतकरी व भूमीहीन शेतमजूर पात्र राहातील.
- ३) खावटी कर्ज योजना- ७०% कर्ज व ३०% अनुदान या स्वरूपात राहील.
- ४) योजनेचा लाभ ५०% वस्तुरूपाने व ५०% रोख या स्वरूपात राहील.

- ५) खावटी कर्ज वाटप करतांना १) दारिद्र्य रेषेखालील कुटुंबे २)कोलाम, कातकरी व माडिया या आदिम जमाती ३)नंदूरबार, नाशिक, ठाणे, अमरावती व गडचिरोली या ५ संवेदनशील जिल्हयातील आदिवासींना प्राधान्य देण्यात यावा.
- ६) सप्टेंबर, २००३ पर्यंत ज्या कर्जदारांनी कर्ज थकविले आहे त्यांचे कर्ज या आदेशान्वये माफ करण्यात येत आहे. सदर कर्जदारसुध्दा चालू वर्षी (२००४ जून पासून) खावटी कर्ज वाटपास पात्र राहातील. मात्र दि. ३० सप्टेंबर, २००४ पर्यंत वा त्यानंतर ज्यांना कर्ज वाटप केले व त्यांनी त्याची परतफेड केली नाही, तर त्यापुढे अशा थकबाकीदारांना कर्ज वाटप केले जाणार नाही.
- ७) कर्ज वितरणात पारदर्शकता राहावी म्हणून संबंधित गावाचे सरपंच/पंचायत समिती सदस्य / जिल्हा परिषद सदस्य यापैकी कोणीतरी एका व्यक्तीच्या उपस्थितीत वाटप करण्यात यावे.
- ८) खावटी कर्ज योजनेतर्गत जे धान्य दिले जाईल त्या धान्याची किंमत बाजारभावापेक्षा जास्त असणार नाही.
- ९) लाभधारकांना "ब" श्रेणीचे धान्य उपलब्ध केले जाईल.
- १०) लाभार्थी निवडीची प्रक्रिया दरवर्षी १५ मे,पूर्वी करण्यात यावी.
- ११) दरवर्षी ३१ मे, पूर्वी कर्ज वाटपाचे कार्यक्रम पूर्ण करण्यात यावे.
- १२) विविध कार्यकारी सहकारी सोसायट्यांचे सभासद जरी नसले तरी त्यांना लाभ द्यावयाचा आहे.
- १३) आदिवासी उपयोजना क्षेत्राबाहेरील आदिवासींनादेखील योजनेचा लाभ देण्याची व्यवस्था करावी.
- १४) अर्थ व सांख्यिकी संचालनालय यांनी केलेल्या खावटी कर्ज योजनेच्या मूल्यमापन अभ्यासावरून असे दिसते की एकूण लाभधारकांपैकी २२ टक्के लोक दारिद्र्य रेषेवरील आहेत. एका विभागात सदर टक्केवारी ५३% पर्यंत आहे. दारिद्र्य रेषेखालील लोकांची संख्या प्रस्तावित लाभधारक संख्येपेक्षा फार जास्त असल्यामुळे यापुढे दारिद्र्य रेषेखालील व्यक्तींनाच या योजनेखाली लाभधारक म्हणून निवडण्यात यावे.

अधिकारी व कर्मचारी कर्ज वसुली करणार नाहीत, त्यांचेबाबत जबाबदारी निश्चित करण्यात यावी.

२०) यापुढे वसूल करण्यात आलेल्या खावटी कर्ज रकमेतून दरवर्षी खावटी कर्ज योजना राबविण्यात येईल. त्याकरिता स्वतंत्र रक्कम उपलब्ध करून दिली जाणार नाही.

३. महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळ, मर्या. नाशिक यांनी ही योजना आदिवासी सेवा सहकारी संस्थांच्या सहकार्याने राबवावी. ज्या ठिकाणी विविध सहकारी सोसायट्या अस्तित्वात नाहीत, त्या ठिकाणी आदिवासी विकास महामंडळाने योजना राबवावी.

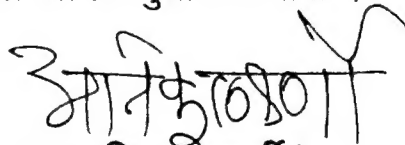
४. खावटी कर्ज योजनेचे संनियंत्रण हे मा. उच्च न्यायालयाने निर्देशित केल्यानुसार स्थापित करण्यात आलेल्या जिल्हा समितीकडे राहिल. या योजनेचा संपूर्ण फायदा आदिवासी लाभार्थ्यांना मिळत आहे याची खात्री सदरहू समितीने करावी. कर्ज वितरणात सुटसुटीतपणा व पारदर्शकता राहावी म्हणून जिल्हा पातळीवरील समितीकडून कार्यपध्दती निश्चित करण्यात येईल.

५. कर्ज वसुली ५ हप्त्यात करण्यात यावी. याकरिता योग्य प्रमाणात हप्ते बांधून द्यावे. कर्ज वसुली ऑक्टोबर पासून सुरु करण्यात यावी.

६. शासन निर्णय, समाजकल्याण, सांस्कृतिक कार्य, क्रिडा व पर्यटन विभाग क्रमांक:टिएसए-१०७८/२००५४/का.२४(२), दिनांक-१७.६.१९७८ चा शासन निर्णय अधिकृतित करण्यात येत आहे.

७. सदरहू योजना त्वरित अंमलात आणण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(अ. नि. कुलकर्णी)
उप सचिव

प्रति,

मुख्य सचिव, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई.

अपर मुख्य सचिव, सार्वजनिक आरोग्य विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२.

अपर मुख्य सचिव, नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

प्रधान सचिव, वित्त विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

प्रधान सचिव, अन्न, नागरी पुरवठा व ग्राहक संरक्षण विभाग, मंत्रालय, मुंबई

प्रधान सचिव, ग्राम विकास व जलसंधारण विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

प्रधान सचिव, महिला व बालविकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
 प्रधान सचिव, महसूल व वन विभाग, (वने) मंत्रालय, मुंबई.
 प्रधान सचिव, महसूल व वन विभाग, (महसूल), मंत्रालय, मुंबई.
 प्रधान सचिव, आदिवासी विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
 प्रधान सचिव, (सहकार), सहकार व वस्त्रोद्योग विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
 महासंचालक, आरोग्य सेवा, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई
 आयुक्त, आदिवासी विकास, नाशिक.
 आयुक्त, आदिवासी संशोधन व प्रशिक्षण संस्था, पुणे
 सहकार आयुक्त, पुणे.
 सर्व विभागीय आयुक्त,
 सर्व जिल्हाधिकारी,
 सर्व मुख्य कार्यकारी अधिकारी, जिल्हा परिषद,
 अपर आयुक्त, आदिवासी विकास, ठाणे/नाशिक/अमरावती/नागपूर.
 व्यवस्थापकीय संचालक, महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळ
 मर्या., नाशिक
 सर्व प्रादेशिक व्यवस्थापक, महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास
 महामंडळ.
 महाव्यवस्थापक, महाराष्ट्र राज्य सहकारी आदिवासी विकास महामंडळ,
 नागपूर/नाशिक.
 मा. मंत्री, आदिवासी विकास यांचे कार्यालय, मंत्रालय, मुंबई-३२.
 मा. राज्यमंत्री, आदिवासी विकास यांचे कार्यालय, मंत्रालय, मुंबई-३२.
 सर्व प्रकल्प अधिकारी, एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प,
 सर्व जिल्हा कोषागार अधिकारी,
 वित्त विभाग (अर्थसंकल्प-१७/व्यय-१४), मंत्रालय, मुंबई-३२
 महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञयेता), महाराष्ट्र, मुंबई
 महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञयेता), महाराष्ट्र, नागपूर
 महालेखापाल (लेखा परीक्षा) महाराष्ट्र, मुंबई
 महालेखापाल (लेखा परीक्षा) महाराष्ट्र, नागपूर
 महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क, मुंबई.
 सर्व प्रकल्प अधिकारी, एकात्मिक आदिवासी विकास प्रकल्प.
 सह सचिव / सर्व उप सचिव, आदिवासी विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२.
 सर्व कार्यासने, आदिवासी विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२.
 निवड नस्ती (का.८), आदिवासी विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई-३२.

शासन निर्णय, क्रमांक: खाकवा-२००४/प्र.क्र.९६/भाग-२/का.८,
दिनांक -२० जुलै, २००४ सोबतचे परिशिष्ट

खावटी कर्ज योजनेचा लाभ घ्यावयाच्या लाभार्थ्यांची संख्या--

संवेदनशील जिल्हे

अ.क्र.	जिल्हा	दारिद्र्य रेषेखालील अनुसूचित जमातीच्या कुटुंबाची संख्या	लाभार्थ्यांची संख्या
१	ठाणे	१११२७७	४३,४००
२	नाशिक	८९४९३	३४,९००
३	नंदुरबार	१०६३०५	४१,५००
४	अमरावती	२३९७७	९,५००
५	गडचिरोली	२७५२८	१०,७००
	एकूण	३५८५८०	१,४०,०००

उर्वरित १० जिल्हे

अ.क्र.	जिल्हा	दारिद्र्य रेषेखालील अनुसूचित जमातीच्या कुटुंबाची संख्या	लाभार्थ्यांची संख्या
६	रायगड	९९३६	२,९००
७	जळगाव	५४७९	१,८००
८	अहमदनगर	११४८६	३,४००
९	पुणे	१२०४२	३,५००
१०	नांदेड	१७८३७	५,४००
११	यवतमाळ	३३५६२	९,९००
१२	गोंदिया	१८३९६	५,४००
१३	नागपूर	१३७१८	४,०००
१४	चंद्रपूर	३६४५२	१०,८००
१५	धुळे	४३४९६	१२,९००
	एकूण	२०२४०४	६०,०००